

Pabo Hogeschool Helicon

Beroepsbeeld van het leraarschap

Grondhoudingen van de leraar basisonderwijs

Rudolf Steiner benadrukte telkens weer de taak van de leraar in diepere zin. Door het kind op de juiste leeftijd de juiste denk-, gemoeds- en wilsontwikkelende impulsen te bieden, draagt de leraar direct bij tot een gezonde geestelijk-psycho-somatische ontwikkeling: *'Juiste pedagogiek is altijd helende, spiritueel transformerende opvoedkunst'* (Rudolf Steiner, 1917). Bij voortdurend wees hij daarbij op de verwantschap van het leraarsberoep met de priester en de arts. Levende opvoedkunst behoedt, verzorgt en doet groeien en met name de levende, geestelijke impulsen die de kinderen meebrengen in deze nieuwe incarnatie vanuit hun voorgeboortelijk bestaan.

Juist onze tijd heeft dringend behoefte aan nieuwe geestelijke inspiraties die de eenzijdigheid van het neodarwinisme en het materialistische denken kunnen opheffen. Er is behoefte aan humaan-geestelijke waarden en inzichten en vooral ook sociale vernieuwingen. Deze visie op onderwijs bevordert dat de jonge generaties hun fantasie- en creativiteitskrachten niet alleen kunnen behouden, maar vooral in hun jonge jaren verder ontwikkelen, zodat ze deze inspiratieve krachten in de volwassenheid ten dienste kunnen stellen van de samenleving. Dit samen met het inzicht in de kerndoelen en de leerlijnen maakt de leraar capabel om de kinderen voor te bereiden op het maatschappelijke leven. De maatschappelijke en ecologische problemen waarvoor wij heden ten dage staan, vragen origineel denkende, kundige en slagvaardig-creatieve geesten. Levende, fantasievolle en kunstzinnige opvoeding en veelzijdig onderwijs zijn daarbij cruciaal.

'De tegenwoordige tijd heeft leraren nodig die op een kunstzinnige wijze in zich verenigen: de vergeestelijkte gymnast, de doorzielde retor en de tot leven gekomen doctor'
(Rudolf Steiner, 1923)

Bij opvoeding en onderwijs gaat het fundamenteel om *de ontmoetingsvaardigheid* van de opvoeder-leraar. De ontmoeting ontstaat vanuit een waakzame pedagogisch-onderzoekende instelling. Met deze instelling en de nodige kunstzinnige onderwijsvaardigheden kan de leraar een vakkundige autoriteit voor de kinderen zijn. Een degelijke kennis en vaardigheidsbasis is voorwaardelijk, maar het draait in dit beroepsbeeld wezenlijk nog om iets anders:

Het gaat de Pabo van Hogeschool Helicon vooral erom dat de leraar leert met een waakzame en sensibele waarneming van concrete kinderen in een concrete situatie – mét alle kennis en ervaring – open te blijven staan voor *de juiste pedagogisch-didactische inspiratie en intuïtie*. Dit betekent dat de leraar naast waarnemende ook studerende en meditatieve vaardigheden nodig heeft, zijn loopbaan lang. Dat vraagt om met geduld en vertrouwen te wachten op de geestelijke krachten achter en in dit kind. Dit vergt van de leraar ook een ingesteld zijn op het hogere – nog niet zichtbare – in dit kind. Kinderen blijken voor de oplettende waarnemer immers vaak veel wijzer te zijn dan je denkt, komen dikwijls ook jónu iets leren, geven zeer bijzondere signalen voor wie het 'ziet'. En tegelijk dient de basisschoolleraar te beschikken

over een stevige academische kennis en rijpheid op minimaal bachelorniveau zoals de Wet BIO eist, om de geschikte kennis en vaardigheden beschikbaar te hebben en die om te kunnen vormen tot leer- en ontwikkelingsstof voor deze concrete kinderen. Kennis en vaardigheden spelen voor de ontwikkeling van de kinderen een bijzonder cruciale rol; de leraar moet daarom binnen zijn leraarscompetenties beschikken over een degelijk schoolvakinhoudelijk en vakdidactisch kennisbestand.

Het is van groot belang het beroepsbeeld van de leraar te plaatsen in het concrete, actuele sociaal-maatschappelijk verband: de schoolgemeenschap als leer- en oefengemeenschap die voor alle betrokkenen: leerlingen, leraren en ouders verdere scholing stimuleert. De startbekwame basisschoolleraar die Helicon opleidt is een breed opgeleide leraar die onderwijs kan verzorgen voor de leeftijdsgroep van 4 tot 14 jaar. Naast de brede inzetbaarheid profileert hij zich om te werken met een specifieke leeftijdsgroep namelijk de kleuters van 4 tot 7 jaar, kinderen van 7 tot 12 jaar of kinderen van 10 tot 14 jaar.

Uit het voorgaande komen vier belangrijke grondhoudingen naar voren die een goed leraarschap in onze ogen vereist.

1 Een respectvolle, eerbiedige grondhouding – Een respectvolle, eerbiedige grondhouding naar het individuele kind toe, vooral naar de biografische impulsen die dit kind – nog latent – meebrengt uit zijn voorgeboortelijk bestaan. Dit kind dat als unieke individualiteit, met een heel specifieke aanleg maar ook heel specifieke vragen aan de opvoeders, aan de zorg van deze leraar wordt toevertrouwd.

2 Enthousiasme – De leraar toont enthousiasme voor datgene wat het kind laat zien aan voornamelijk nog inherente vermogens en interesses die gewekt willen worden, enthousiasme voor de ontwikkelingspotentie die in elk kind schuil gaat en vooral ook enthousiasme voor het ontwerpen van passende leerstof als ontwikkelingsstof. Hij stimuleert het kind om zelf scheppend deel te nemen aan het klassengebeuren en daaraan zichzelf verder te ontwikkelen.

3 Gezagsvolle geborgenheid – Hij biedt ook gezagsvolle geborgenheid in die zin dat hij een leef- en leerklimaat in de klas creëert waarbij het kind zich gezien en veilig voelt. Een klimaat dat rekening houdt met het gegeven dat ontwikkeling een proces is dat alleen mogelijk is als er ruimte en tijd voor is en een liefdevolle blik die erop toeziet dat het kind in alle rust, (zonder competitiegevoel), de nieuwe vaardigheden en kennis mag eigen maken passend bij de mogelijkheden van de leeftijdsfase en het individu.

4 Zelfkennis en zelfopvoeding – Het is basaal dat de leraar voortdurend werkt aan zelfkennis en zelfopvoeding. Zonder dit werken aan zichzelf ontstaat geborneerdheid, innerlijke stilstand en uiteindelijk een onvermogen de ander te kunnen inspireren.

Deze vier grondhoudingen zorgen ervoor dat het kind een gezonde geestelijke en psychosomatische ontwikkeling kan doormaken. Rudolf Steiner spreekt over de helende kwaliteit in de opvoeding. Helend in die zin dat tijdens de ontwikkeling van kind tot

volwassene steeds wordt nagestreefd dat lichaam, ziel en geest van het kind maximaal worden uitgebalanceerd en een totaliteit kunnen vormen, een leven lang.

De ontwikkelingsgerichte kernkwaliteiten van de leraar basisonderwijs

De Pabo van Hogeschool Helicon onderscheidt vier ontwikkelingsgerichte kernkwaliteiten van de leraar basisonderwijs. Deze kernkwaliteiten dagen de student uit zijn ontwikkelingspotenties verder aan te boren. Zij komen voort uit de thema's die de vier onderscheiden opleidingsstadia van de bacheloropleiding inkleuren.

1 Open en onderzoekend

De basisschoolleraar heeft een open en onderzoekende houding ten opzichte van denkbeelden en waarnemingen. Dit uit zich onder andere in een geschoolde blik om onbevangen en onbevooroordeeld dit individuele kind of deze concrete groepssituatie waar te nemen. Dit waarnemen kan hij duidelijk onderscheiden van een zo bewust mogelijk gehanteerd menskundig referentiekader en denken over het waargenomene.

2 Doelgericht en flexibel

De basisschoolleraar kan doelgericht handelen en daarbij beweeglijk ingaan op de gegeven pedagogisch–didactische situatie.

3 Inspirerend en helend

De basisschoolleraar zorgt ervoor dat de kinderen geïnspireerd kunnen worden door de lesinhouden door op een gezonde manier om te gaan met de ritmische processen die van belang zijn bij het leerproces (zoals de afwisseling tussen hart, hoofd en handactiviteiten en tussen opnemen, verwerken en vergeten).

4 Tegenwoordigheid vangeest: het ontwikkelen van stuurmanskunst

De basisschoolleraar oefent zich voortdurend om vanuit een krachtig zelfbewustzijn tóch ook sterk aanwezig te zijn in de omgeving om zo zijn intuïtief vermogen pedagogisch–didactisch steeds beter te kunnen hanteren. Hij zal daarbij vanuit een waarnemende, onderzoekende houding en met de nodige menskundige verdieping als achtergrond komen tot de geschikte pedagogische–vakdidactische interventies voor dit specifieke moment of dit specifieke kind.

De belangrijkste rollen van de leraar basisonderwijs

Een aspect van het beroepsbeeld van de leraar zijn de rollen die hij speelt:

- **De basisschoolleraar is (mede)opvoeder**
Hij is (mede)opvoeder als hij, in nauwe samenwerking met de ouders, het kind helpt bij de ontwikkeling van (afhankelijk) kind naar (zelfstandige) volwassene.
- **De basisschoolleraar is (kunstzinnig) vakdidacticus**

Hij is kunstzinnig didacticus als hij voor de kinderen zijn onderwijs ontwerpt en een leeromgeving en leerstof aanbiedt die aansluiten bij de fase in de ontwikkeling van kinderen. De leerstof wordt zo tot ontwikkelingsstof waarbij het kind langzamerhand steeds vertrouwd wordt met de wereld om hem heen en er steeds zelfstandiger aan kan deelnemen. Hij doet dit op een wijze die rekening houdt met individuele verschillen, verschillende leerstijlen en leerniveaus en met vertrouwen in de leervermogens die de kinderen met zich meebrengen. In de leraar ontmoeten de kinderen iemand die met een brede, actieve interesse in de wereld staat en de kinderen ziet in hun eigenheid.

- **De basisschoolleraar is lid van een team**

Hij is collega en daarmee deel van de kring mensen die zorg dragen voor de kwaliteit van het onderwijs en de school als sociale, lerende gemeenschap. Hij zorgt samen met collega's voor de voortgang, ontwikkeling en verbetering van het onderwijs middels collegiale consultatie, intervisie en pedagogische vergaderingen. Hij geeft samen met collega's inhoud en vorm aan de sociale structuren die ervoor zorgdragen dat de missie en doelstellingen van de school gerealiseerd worden en voelt zich verantwoordelijk daarvoor. Hij maakt als collega deel uit van een team dat samenwerkt met de ouders, andere scholen, zorginstellingen en andere onderwijsinstanties.

- **De basisschoolleraar is onderzoeker**

Hij is als bachelor voortdurend zijn werk met de kinderen en in het team onderzoekend aan het optimaliseren. Hij blijft ook zichzelf scholen op het gebied van de geesteswetenschappelijke menskunde, de pedagogiek, en didactiek en verricht vakinhoudelijk studie om zijn onderwijs te ontwerpen.

- **De basisschoolleraar is organisator**

De basisschoolleraar is in staat om in het werken met de kinderen leerprocessen vorm te geven door groepering, fasering, ordening enzovoort. Deze groepsmanagersrol is gefocused op het arrangeren van geschikte leersituaties en dient doortrokken te zijn van souplesse en kunstzinnig vermogen.

- **De basisschoolleraar is communicator**

De basisschoolleraar kan communiceren en verantwoording afleggen over zijn opvattingen over onderwijs en de wijze waarop hij die handen en voeten geeft aan de ouders, de maatschappij en de inspectie.

Specialisatie naar drie leeftijdsgroepen

Het beroepsbeeld van de basisschoolleraar is voor Hogeschool Helicon in het bijzonder bepaald door de leeftijdsfase waarop de leraar zich richt.

Het jonge kind van 4 – 7 jaar

Voor de kleuterleid(st)er geldt in het bijzonder dat ze zorgdraagt voor een gezonde ontwikkeling van het fysieke lichaam door een leeromgeving te creëren die warmte en

veiligheid biedt en waarin het kind gestimuleerd wordt om explorerend met het materiaal dat aanwezig is om te gaan. Voor het kind in deze fase is het lichaam en het handelen, het bewegen, het instrument om zichzelf te ontwikkelen en de wereld te verkennen. Al spelend, bewegend, verbindt de individualiteit zich met het eigen lichaam en daarmee ook met de zintuiglijke wereld om hem heen. De kleuterleid(st)er kent de leervoorwaarden en mogelijke leerstoornissen die onderkend en ontwikkeld moeten worden in de kleuterleeftijd en biedt de ontwikkelingsstof op een speelse, handelende wijze aan. Daarbij beschermt hij/zij het kind tegen zintuigindrukken en intellectualisme die het kind schade berokkenen omdat ze levens- en vormkrachten gebruiken die in deze fase nodig zijn voor de gezonde opbouw van het lichaam.

Actieve nabootsing, warme geborgenheid en ritmische herhaling zijn de sleutelwoorden voor het ontwikkelproces in deze fase. De kleuterleid(st)er realiseert zich dat wat gedaan of gesproken wordt (moreel) vormend op het gedrag en het spreken en denken van de kinderen werkt. Hij/zij heeft het vermogen om voor te leven hoe je als mens met aandacht en respect om kunt gaan met elkaar en met de dingen om je heen zonder het intellectuele vermogen van de kinderen eenzijdig en vroegtijdig aan te spreken. Dit zou de nodige groeikrachten onttrekken terwijl juist de kleuterfase vraagt om een soort sensomotorische 'humuslaag', waarop later ook intellectueel kan worden voortgebouwd. De kundigheid van de kleuterleid(st)er wordt zichtbaar in het gedrag, de wijze van spreken en in de ritmische indeling van het programma door dag, week en jaar. Zo wordt aan de voorwaarden voor een gezonde zieleontwikkeling gewerkt.

Kinderen van 6 – 12 jaar

Voor de leraar van het kind van 6 tot 12 jaar is belangrijk dat de levenskrachten die tot het zesde/zevende jaar nodig waren voor een gezonde opbouw van het fysieke lichaam nu gedeeltelijk vrijkomen. Die krachten komen vrij voor de vorming van het geheugen en om te leren. Hoewel het handelen en de beweging in de eerste jaren nog van groot belang is, is de poort voor het leren vanaf nu een andere. Stemmingsvolle beelden over wat er in de wereld te zien en te beleven valt zijn nu aanleiding om te willen leren en te oefenen. De kinderen leven in deze fase vanuit een archetypisch beeldbewustzijn. De leraar biedt de leerstof aan op een wijze dat het kind de samenhang beleeft tussen alles wat er om het kind heen is met het kind zelf. In de eerste jaren is dat vanuit een groot eenheidsbeleven, op latere leeftijd komt het kind meer tegenover de wereld te staan en zijn de beelden meer gericht op verinnerlijking en verzelfstandiging. Het zijn in deze fase naast de met aandachtig uitgevoerde handelingen, de beelden uit de mensheidsgeschiedenis die werken aan de morele vorming. De kinderen ontmoeten in de leraar iemand die met interesse in de wereld staat en vaardig is op beeldende, doorleefde wijze ook hun interesse te wekken. De leraar kan vanuit een duidelijke visie en vanuit een stevige vakkennis, met innerlijk gezag de kinderen wegwijs maken in die wereld. Deze kwaliteiten zorgen ervoor dat ze hem/haar de autoriteit geven en willen volgen vanuit het verlangen zelf een actieve verbinding aan te gaan met de wereld van de volwassenen. De kundigheid van de leraar wordt zichtbaar in de mate waarin hij de kinderen kan stimuleren om deze verbinding aan te gaan en hun leerwil tegemoet kan treden vanuit een werkelijk voorgeleefde interesse.

Kinderen van 10 – 14 jaar

In deze leeftijdsfase (vanaf ongeveer klas vijf – zes), maar zeker ook in de eerste twee jaar van het voortgezet onderwijs worden zeer specifieke eisen aan het leraarschap gesteld. Naast gespecialiseerde vakkennis op het gebied van de schoolvakken, vergt het omgaan met (pre)pubers een andere attitude en andere vaardigheden. Het werkveld hecht aan een zo soepel mogelijke overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs en de opleiding sluit daarmee aan bij de behoefte van scholen aan deze specialisatie.

De leraar van deze leeftijdsgroep heeft te maken met kinderen die niet meer vanzelfsprekend volgen.

Ze willen nu ook zelfstandig denkend en doorvoelend de wereld leren kennen.

Langzamerhand ontwaakt het oordeelsvermogen maar dat moet, alvorens het slagvaardig kan worden, nog gevoed worden met de vaardigheid goed waar te kunnen nemen en te willen onderzoeken. De leraar laat zien hoe je onderzoekend met de verschijnselen om je heen om kunt gaan. Meer en meer zal vanaf klas zes (groep 8) en in de bovenbouw (klas 7 en 8), werkelijke vakkennis en vaardigheid de interesse van de kinderen wekken en motiveren om zelf aan de slag te gaan. In deze leeftijd leeft het kind in een overgangstijd waarin het krachtige sturing nodig heeft om niet overgeleverd te zijn aan de grillige natuur van zijn eigen zieleleven dat nu zelfstandig aan het worden is, geïndividualiseerd wordt. Het kind wil zich niet meer altijd richten naar de autoriteit van de leraar en zoekt van binnenuit naar zijn eigen houvast. Dat gaat gepaard met onzekerheid en grenzenverkenkend gedrag. In de leraar ontmoeten de kinderen iemand die deze grenzen duidelijk aangeeft en hun onzekerheid herkent. De leraar helpt de kinderen bij het zelf ontdekken van de wetmatigheden die uit een rijke hoeveelheid van fenomenen en voorbeelden naar voren komen. Hij is iemand die ervoor zorgt dat ze hun eigen zekerheid kunnen opbouwen doordat ze hun oordelen leren te onderbouwen vanuit de waarneming en leren vertrouwen op hun denken. Iemand die zelf onderzoekend is op zijn eigen niveau.